

САДРЖАЈ

Између фасцинације и резигнације	9
Уместо увода	9
Утканост у кризе	41
Противречности ордолибералног управљања посредством кризе	41
Криза: хоризонт	41
Почиње и завршава се кризом	48
Сенка технократске рационалности у кризама	73
Ордолиберализам и спојеви са технократским конзервативизмом	82
„Велика” криза која очитује структуру	88
Кризно-технократско старатељство	88
Ордолиберализам под теретом „ордолиберализације Европе”	94
Згушњавање различитих криза	94
Изазвани ордолиберализам	108
Ванредне ситуације као управљање кризом	130
Кризе које воде до ванредних ситуација	130
Постулирани ордолиберални поредак против ванредних ситуација	137
Контекст ванредне ситуације	147
„Каснокапиталистичко „перпетуирање”?	147
„Економизација” ванредне ситуације	156
Ордолиберализам као европско-светски чинилац ванредне ситуације	160

Недостатак, оскудица, обиље	175
Критика ордолибералне аксиоме	175
Увод	175
Оскудица као не-неутрална, не-натурална појава	178
Дискурс обиља као дисиденција	195
Обиље као чвор и деконструкција раста	199
„Анти-Кејнз” или игра разлика и сличности у историјском пресеку?	214
Интелектуални и политички противник	214
Цивилизацијска криза	226
Конвергенције и дивергенције	226
Критика се додатно интензивира	238
Токсични елементи Кејнза кулминирају	238
Инфлација као отисак колективизма	248
Лош дах деглобализације?	257
Кризолози за сва времена?	269
„Лудаци на високим положајима” који слушају гласове идеја и/или робови интереса?	285
Увод	285
Да ли су идеје уопште потребне у епохи отрежњења?	293
Ордолиберализам у контексту чвора идеја и интереса	303
А) Једна страна медаље	305
Претерана лакоћа доказивања	305
Б) Друга страна медаље	316
Неизмерна тешкоћа доказивања	316
Ордолиберализам као „спонтана идеологија”	328
Ордолиберализам из неолибералне перспективе	344
Увод	344
Како се Фуко срео са ордолиберализмом у перспективи управљаштва	360
Држава/право/економија у контексту успешног ордолиберализма	378
Критика	378
Моћ и/или насиље: још једна критика	387

Ордолиберални „некус“ права и тржишне економије	400
Намера потирања економске моћи	400
Право и „ауторитарни либерализам“: правна имунизација у односу на демократију	400
Амбиција да се контролише економска моћ	410
Домети права	410
Прва nelaгода	419
Отпор економске моћи	419
Друга nelaгода	433
Облици „економизације“	433
Трећа nelaгода	446
„Безусловност“ људских права?	446
Тражење носиоца аристократизма одговорности	460
Зашто се јавља централна банка на хоризонту ордолиберализма?	460
Преплитање приватног и јавног	469
Кратка генеалогичка која води до садашњости	469
(Ордо)либерална скепса према централној банци	474
Одговорност у светлу класичне дихотомичке	478
Правило или дискреционо одлучивање?	478
Независност и неутралност као јемство одговорности?	488
Неутралност као гарант одговорности?	498
Ордолиберализам и немачки фактор	509
Деконструкција „англоцентричног неолиберализма“	509
Деконструкција ордолиберализма	516
Критички коментари	520
Да ли је деконструкција ордолиберализма потпуно успешна?	520
Напомена аутора	553

ИЗМЕЂУ ФАСЦИНАЦИЈЕ И РЕЗИГНАЦИЈЕ

Уместо увода

Лета 2012. године, усред еврокризе, секретар Министарства финансија САД Тимоти Гајтнер (Geithner) посећује колегу, Волфганга Шојблеа¹, који се образовао у Фрајбургу са ордолибералним наслеђем, и писао је и књиге² уз хагиографско поштовање према херојима ордолиберализма – као што су харизматични Валтер Ојкен (Eucken), Франц Бем (Böhm), или Вилхелм Репке (Rörke).³ Гајтнер је запрепашћен: као да слуша некога који је обузет доктрином, и као да разговара са човеком који извлачи неумољивост, *de rigueur* (нарочито према тада заблуделим Грцима који нехајно користе финансијске ресурсе, ломе интегритет државних финансија) из Старог завета.

---

¹ Geithner, T., *Stress Test: Reflections on Financial Crises*, New York: Random House, 2004, 447. Dyson, K., *Conservative Liberalism, Ordo-Liberalism, and the State*, Oxford University Press, Oxford, 2021, 274.

² Schäuble, W., *Zukunft mit Maß: Was wir aus der Krise lernen können*, Lahr/Schwarzwald: Johannis-Verlag, 2009.

³ Да је у погледу података грешио, рецимо помињао је Вилхелма Репкеа и Лудвига Ерхарда као „пионире Фрајбуршке школе” што није тачно, Rahtz, J., „The Soul of the Eurozone”, *New Left Review*, 2017, 104, 109.

Религиозна компонента овде није случајна: Шојбле се и позивао на хришћански *Ur-text* када је оправдавао став у погледу тога да треба заштитити интересе зајмодаваца, да увек треба неодложно казнити кривца, односно да нема опроста за дужника, и када се околио на доброчинство које повећава морални пад.⁴ Тумачење лутеранске протестантске традиције⁵ (која је ипак склопила споразум са католицизмом у Западној Немачкој после II светског рата) овде је на делу. И мада, рецимо, *The Economist* није на то мислио када је узвикнуо да је ордолиберализам религија, ипак и овде смо у религиозном контексту.⁶

Фасцинација ордолиберализмом у прошлој деценији има на претек. Тако, поента да смо данас „сви ордолиберали”,⁷ односно парафразирајућа реприза своје-

---

⁴ Schäuble, W., „Man kann nicht auf Dauer über seine Verhältnisse leben, Interview by Ch. Heuer”, Deutschlandfunk. <http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Interviews/2015/2015-02-16-deutschlandfunk-textfassung.html>. Исти, „Griechenland war auf dem richtigen Weg Interview by ZDF Heute Journal”, ZDF. <http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Interviews/2015/2015-02-17-heute-journal-textfassung.html>. Hien, J., „The Religious Foundations of the European Crisis”, *Journal of Common Market Studies*, 2017, <https://doi.org/10.1111/jcms.12635>. Шојбле и Гајтнер греше: хришћанство је на страни дужника.

⁵ Roser, T., *Protestantismus und Soziale Marktwirtschaft. Eine Studie am Beispiel Franz Böhms*, Münster, 1998. Rüstow, A., „Wirtschaftsethische Probleme der sozialen Marktwirtschaft”, in: Boarman, P. (Hrsg.): *Der Christ und die soziale Marktwirtschaft*, Stuttgart, 1955, 53–74.

⁶ *The Economist*, „Of Rules and Order”, 2015, May 9. <http://www.economist.com/news/europe/21650565-german-ordoliberalism-has-had-big-influence-policy-during-euro-crisis-rules-and-order>. Hien, J. *ibid.* Još, Rüstow, A., *Die Religion der Marktwirtschaft*, 3. Aufl. Reihe Zweite Aufklärung 4., Berlin, Lit, 2009.

⁷ Hancké, B., „We are all ordoliberals now”, <https://blogs.lse.ac.uk/netuf/2018/05/23/we-are-all-ordo-liberals-now/>.

времене Никсонове назнаке да смо „сви кејнзијанци”, но сада у смислу самонаметнутог „мазохизма”, пример је овакве опчињености – макар негативне. Чак је и левица ордолиберализована.⁸ Између осталог, амерички аутори су налазили за сходно да посматрају непопултљиви ордолиберализам са фискалном штедњом као лошу, „перверзну” идеју која гура Европу у амбис.⁹ Овакво разумевање тумачи европску кризу кроз призму ордолиберализма, те се опчињеност помешана са индигнацијом односи и на позицију моћи у којој се Немачка нашао поистовећујући актуелну немачку политику се испољавањем ордолиберализма. Тако се ордолиберализам са примесама „мазохизма” и „небулозе”, који печате и немачки наступ, нашао на страницама и ваннаучних медија, односно, изашао је из шанчева академске сфере. Позадина оваквих оптужби јесте да је Немачка као добитница кризне конфигурације у Европи доспела до неке врсте хегемонске позиције. Ко данас атакује на ордолиберализам на поменути начин, нужно пропитује и статус Немачке унутар Европе и призива историјске асоцијације.

Но, много тога се овде може изложити критици. Почнимо са неким моментима генезе ордолиберализма. Схематски гледано он је заједнички пројекат одређених правника и економиста, но са значајним *филозофским* димензијама¹⁰ и то после I светског рата који је бацио

---

⁸ Fouskas, V., Roy-Muckherjee, S., „The Rise and Fall of the Ordoliberal Left in Europe”, in: Ristić, I., *Resetting the Left in Europe Challenges, Attempts and Obstacles*, Belgrade, Institute of Social Sciences, 2021, 260–282.

⁹ Matthijs, M., „Powerful rules governing the euro: the perverse logic of German ideas”, *Journal of European Public Policy*, 2015, DOI:10.1080/13501763.2015.1115535.

¹⁰ Може се расправљати о дубокој вези између Канта и ордолиберализма, нарочито код Ојкена, о томе, Wörsdörfer, M., „Die

у кризу саморазумевање „европског човечанства” (Ху-серл) – истесан је, дакле, из трансдисциплинарних значења на основу рада људи који су се кретали у различитим доменима.

Настанак ове оријентације се стандардно разматра као специфични немачки случај, но треба узети у обзир да је ордолиберализам *и* транснационални феномен.¹¹ *Прво*, ордолиберализам је уобличаван *и* у међународном контексту, тако су неки ордолиберали учествовали у две историјски кључне сесије у којој су се нашли актери са амбицијом реконструкције руинираног либерализма, дакле, у Валтер Липман (Walter Lippmann) колоквијуму¹² (Париз, 1938), и у стварању чувеног Мон Пелерин (Mont Pèlerin) друштва (1947). То су два истакнута места „рођења” неолиберализма.¹³ *Друго*, ордолиберализам

---

normativen und wirtschaftsethischen Grundlagen des Ordoliberalismus”, PhD dissertation, Frankfurt am Main: Johann Wolfgang Goethe-Universität, 2011, 247.

¹¹ Roufos, P., „Review of Julian Germann, Unwitting Architect: German Primacy and the Origins of Neoliberalism”, *Journal of Law and Political Economy*, *Review of Julian Germann, Unwitting Architect: German Primacy and the Origins of Neoliberalism*, <https://escholarship.org/uc/item/53c157ms>.

¹² Reinhoudt, J., Audier, S., *The Walter Lippmann Colloquium, The Birth of Neoliberalism*, Palgrave, Macmillan, 2018.

¹³ Не са намером исцрпљивања, Josifidis, K., Lošonc, A., Supić, N., „Neoliberalism: Befall or Respite?”, *Panoeconomicus*, 2010, 1, 101–117, посебно, 108. Josifidis, K., Lošonc, A., *Neoliberalizam, sudbina ili izbor*, Novi Sad, Graphic, 2007, 45. Mirowski, P., Plehwe, D. (eds.), *The Road from Mont Pèlerin. The Making of the Neoliberal Thought Collective*, Harvard University Press, 2009. Wegmann, M., *Friher Neoliberalismus und Europäische Integration*, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2002. Walpen, B., *Die offenen Feinde und ihre Gesellschaft: eine hegemonietheoretische Studie zur Mont Pèlerin Society*, Hamburg, VSA-Verlag, 2004. Solchany, J., *Wilhelm Röpke, l'autre Hayek: aux origines du néolibéralisme*, Paris, Publications

није својина немачких ордолиберала, јер се на основу „фамилијарних сличности” могу препознати паралелне тенденције и у другим земљама.¹⁴ Тако је, ордолиберализам релативно рано имао рецепцију на француској страни,¹⁵ што је битно с обзиром на дуалну хегемонију Немачке и Француске у ЕУ, и уопште с обзиром на њихове историјски интригантне односе; ордолиберализам је *и* француска, као што је и немачка/транснационална ствар.¹⁶

На питање како се ордолиберализам укоревњавао у немачкој историјској динамици, одговарало се увек са детаљним историјским анализама појединих секвенци

---

de la Sorbonne, 2015. Schmelzer, M., *Freiheit Für Wechselkurse Und Kapital: Die Ursprünge Neoliberaler Währungspolitik und die Mont Pèlerin Society*, Marburg: Metropolis-Verlag, 2010. Innset, O., *Reinventing Liberalism: The Politics, Philosophy and Economics of Early Neoliberalism (1920–1947)*, Cham, Springer Verlag, 2020. Caldwell, B. (ed.), *Mont Pèlerin 1947. Transcripts of the Founding Meeting of the Mont Pèlerin Society*, Stanford, Hoover Institution Press, 2022. Plickert, P., *Wandlungen des Neoliberalismus: Eine Studie zu Entwicklung und Ausstrahlung der „Mont Pèlerin Society”*, Stuttgart, Lucius & Lucius, 2008. Burgin, A., *The Great Persuasion: Reinventing Free Markets since the Depression*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 2012. Haselbach, D., *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft: Gesellschaft Und Politik Im Ordoliberalismus*, Baden-Baden, Nomos, 1991.

¹⁴ О томе убедљиво, Dyson, K, *ibid.*, 92.

¹⁵ Bilger, F., *La pensée économique libérale dans l'Allemagne contemporaine*, Paris, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1964. Касније, Commun, P., *Les Ordolibéraux: Histoire d'un libéralisme à l'allemande*, Paris, Les Belles Lettres, 2016.

¹⁶ Lechevalier, A., „Why and How has German Ordoliberalism Become a French Issue? Some Aspects about Ordoliberal Thoughts we can Learn from the French Reception”, in: Hien, J., Joerges, Ch., *Ordoliberalism, Law and the Rule of Economics*, Oxford, Bloomsbury Publishing, 2017, <https://shs.hal.science/halshs-03781947>.

дотичне историје (ситуација пре и после Другог светског рата, експлозивна вајмарска криза,¹⁷ америчко менторство после бродолома нацизма, немачки економски успон са „социјалном тржишном економијом”, итд.). Садашња заинтересованост за ордолиберализам несумњиво се надовезује на геополитичку позицију данашње Немачке, на валовито кретање њене економије, те на њену командну позицију као „хегемона” у кризи 2007/2008. године.

Следи ли се створена слика о ордолиберализму који улази у колотечину садашњег европског само-разумевања, онда се могу и разумети тумачења по којима је ордолиберализам *дефинитивно* престао да буде само „немачка ствар”, и то макар са избијањем кризе 2007/2008. године, која се у Европи продужила и у наредну деценију. Ордолиберализам који је одавно тема и ван немачких оквира¹⁸ оснажио је широку панораму дотичне оријентације, тако и компаративне обрасце у виду кризом потакнуте рецепције ордолиберализма. Најзад, и много пута критички расправљени европски одговор на умножене знакове кризе, на име, наметнута штедња као неизоставни политичко-економски оријентир, налог да се прихваћена правила бескомпромисно поштују, сагледавао се преко филтера ордолибералних категорија. Оне су омогућавале кризну мапу Европе. „Реституција” ордолиберализма се појавила на површини са амбицијом као и у тридесетим

---

¹⁷ James, H., *The German Slump, Politics and Economics, 1924–36*, Oxford, Clarendon Press, 1986.

¹⁸ Све шира француска рецепција, Commun, P., *Les ordolibéraux: histoire d'un libéralisme à l'allemande*, Paris, Les Belles Lettres, 2016. *Institutional Economics in France and Germany, German Ordoliberalism versus the French Regulation School* (ed. Labrousse, A. J., Weisz, D.), Springer, 2001.